

323. Rezi, vár
(Zala megye) Kk

2004. szeptember 7. és október 27. között folyt a feltárás a vár két területén; a lakótoronytól délnyugatra eső részen (5. szelvény) és a nyugati kaputoronytól délre fekvő területen (7. szelvény).

Az 5. szelvényben feltártuk a lakótorony déli falának külső falsíkját, mely közelében előkerült egy L alakban jelentkező, erősen pusztult korábbi építményhez tartozó falszakasz, valamint ettől délre egy K–Ny tájolású falszakasz. Az L alakú falszakasz a lakótorony déli falával, valamint a nyugati várfallal volt párhuzamos. Az épületsarok meg volt bontva, a kövek iránya alapján itt támpillér lehetett, melyet a szikláig elbontottak. Úgy tűnik azonban, hogy a lakótorony külső, déli falsíkján megfigyelt padka és ez az épületrész egymáshoz tartozhat, a padka a vár egy korábbi építési periódusához tartozó sarokpillér nyoma lehet. A lakótorony déli falának keleti részén egy jól elhatárolható befalazott nyílást, valószínűleg ablakot figyeltünk meg. Az 5. szelvényben sok újkori bolygatással zavarva kevés késő középkori kerámialelet és néhány vasszeg került elő.

A 7. szelvényben a DNy-i kaputorony előtt a külső szintek meghatározásán dolgoztunk, valamint a várárok É-i permét szerettük volna meghatározni. Ez utóbbit egyelőre nem sikerült tisztázni. A szelvényben az apróköves omladékrétegből kevés késő középkori kerámialelet került felszínre.

HAVASI BÁLINT

324. Rigyác, Magyarocska-dűlő
(Zala megye) Ő, Á, Kk, Kű

2004 áprilisában régészeti terepbejárást végeztünk a Rigyác–Sormás közé tervezett bányaterületen. A bányaterület a 7. sz. főút déli oldalán található. A K–Ny-i hossz tengelyű bánya több É–D-i lefutású patakmedret szel át. Terepbejárásunk célja a kijelölt bányaterület szisztematikus bejárása, feltérképezése volt. Munkánk során új régészeti lelőhelyek kerültek elő, és sikerült a korábban ismert lelőhelyek határait is pontosítani. Két új lelőhelyet regisztráltunk.

Magyarocska-dűlő É: A lelőhely Rigyác központjától 1 km-re DDNy-i irányba, Eszteregnye központjától 2,8 km-re DNy-ra található. Az Alsó-mező-dűlő Ny-i határán futó dűlőút K-i oldalán, a Magyarocska-dűlő É-i felében van. É–D-i irányú dombhát, melyet K-ról az É–D-i lefutású Rigyáci-patak határol. A lelőhely egészen voltak ritkás szóródásban őskori, középkori, késő középkori–kora újkori cserepek. A legtöbb cserepet a domb DK-i lejtőjén találtuk. A lelőhely 860×320 m kiterjedésű, É–D-i irányú.

Magyarocska-dűlő D: A lelőhely Rigyác központjától 1,8 km-re DNy-i irányba, Eszteregnye központjától 3,3 km-re DNy-ra található, a Rigyáci-patak Ny-i oldalán a patakparttól 100 m-re található. Egy É–D-i irányú domb DK-i lejtőjének Ny-ról és É-ről fákkal, cserjékkel

határolt felszántott parcelláján találtuk a leleteket. Intenzív lelőhely, nagyszámú Árpád-kori és középkori töredéket gyűjtöttünk. Egy szétszántott objektum felszínén Árpád-kori cserepek között agyaggolyó töredéke is előkerült. Elképzelhető, hogy a lelőhely déli irányban hosszabb. A lelőhely 290×150 m kiterjedésű, É–D-i irányú.

SZÁRAZ CSILLA

325. Sajókaza, református templom
(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö, Ű

2004-ben az elfogadott terv szerint került sor a templom környezetének tereprendezésére az előírt régészeti felügyelet mellett. A múlt évben a templomkertben elvégzett kutatások alapján elkészített terv (Szabadics Anita, ÁMRK) nem érintett a középkori felszínnél mélyebb rétegeket, de az újkorban lebontott sekrestye- és ossariumfalakat fedő feltöltést kézi munkával kellett eltávolítani. Ellenőrző szondát nyitottunk továbbá az előző évi munka folytatásaként az É-i fal Ny-i szakasza mellett, az itt feltételezett középkori oldalépítmény szakaszán a templomalapozás vizsgálatára: építményre utaló jelet az alapozásban nem találtunk. A gépi munkát megelőző kézi feltárás tehát ezekre a területekre terjedt ki. A feltöltés leletanyaga újkori háztartási hulladék volt, igen szórványos középkori kerámiával együtt. Megtaláltuk a sekrestye bontása után készített kis támfal korábban másutt már előkerült maradványait is.

A gépi munkavégzés során a sekrestye K-i oldalán kisebb falrészlet került elő a középkori felszín magasságában, valószínűleg az említett újkori támfal részéről van szó, de ennek megtisztítására és további kutatására ekkor már nem nyílt lehetőség.

RÁCZ MIKLÓS

326. Sajókaza határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Sza

2004. november 10-én Sajókaza határában három helyszínen végeztünk helyszíni szemlét.

Rét-föld, Gyalog-rét: A terület a település Ny-i határában, a Sajótól É-ra, a Sajó és az erdő között található, K–Ny-i tájolású kiemelkedés. Szántóföld. A friss szántáson nagy mennyiségű császárkori kerámia található a felszínen. A K–Ny-i tájolású lelőhely kiterjedése 340×140 m. A régészeti lelőhely K-i folytatása a *Palota-hosszak-dűlő*ben található, ahol a szántásban kis felszíni leletsűrűséget mutatva, császárkori leletek kerültek elő. A lelőhely kiterjedése 600×600 m.

Sajókaza–Szuhakálló közötti út két oldala mentén az út a Sajó É-i partján húzódó dombvonulaton halad, K–Ny-i irányban. Az út két oldalán szántóföldön, 780×320 m-es kiterjedésű területen bronzkori kerámiát találtunk a felszínen. A lelőhely legintenzívebb része az úttól É-ra eső területen, a lelőhely K-i részén található.

A leletanyag a miskolci Herman Ottó Múzeumba került.

PUSZTAI TAMÁS

327. Sajókeresztúr, református templom

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö

2004-ben a templom műemléki helyreállítását megelőzően a külső homlokzatok falkutatását és a külső környezet régészeti kutatását végeztük el. Az egykor a Szent Kereszt tiszteletére szentelt egyházzól tudósító első írott forrás az 1332–36. évi pápai tizedjegyzék, de mivel a település éppen templomának titulusról kapta nevét, a falu első említése (1291) egyúttal a templom első említésének is tekinthető. Építtetőjét a Miskolc nemzetség tagjai között kell keresni. A törtkőből épült, jellegzetesen nyújtott, egyenesen záruló szentélyű, egyhajós, eredetileg torony nélküli templom hajója és szentélye őrzi eredeti alapterületét, a falak egyszerre, a 13. század második felére tehető első építési periódusában épültek fel. E periódusban a templom ablakai félköríves záradékú, tölcseresen szűkülő nyílások voltak. A hajó déli falán három ilyen ablak lehetett, de közülük csak a középső maradt meg, a két szélső helyén ma késő gótikus ablakok nyílnak. A déli homlokzat Ny-i végén látható negyedik, kisebb ablak arra utal, hogy a templom Ny-i végén eredetileg karzat emelkedett, és ez az ablak azt volt hivatva megvilágítani. A szentély déli falán ma nyíló ablakok szintén eredetiek. A Ny-i ablak a többitől eltérő formájú és méretű, ennek okára egyelőre nincs magyarázat. Talán a belső falkutatás tisztázhatná a kérdést. Egy eredeti ablak a K-i szentélyfalán is nyílik. A templom két kapuja közül a Ny-i kőkerete jelenleg másodlagos helyzetben van a Ny-i fal belső síkjában összeállítva.

A falkutatás során egyértelműen bebizonyosodott, hogy az épületnek eredetileg egyáltalán nem voltak támpillérei, a sarkok szabályos kváderkövekből épültek föl. A szentélyfal koronája a mainál alacsonyabb szinten húzódott. Koronázópárkánynak, lábazatnak nem találtuk nyomát, de lábazat egykori léte nem zárható ki; azt lehet, hogy csak a homlokzatok alsó részén mindenütt megtalálható, modern téglából álló alapmegerősítés készítése során pusztították el. A szentély É-i oldalán a templommal egykorú, téglány alaprajzú, 7×4 m-es belméretű sekrestye állt. Ajtajának külső körvonalait nem találhattuk meg, mert a falat modern téglaköpenyezés takarja. A sekrestyeajtó pontos helyének meghatározására belső falkutatásra van szükség. A középkori járószint a mainál jóval mélyebben húzódott, a legvastagabb feltöltődés az É-i oldalon van. A hajó É-i falához utóbb, közelebbről ismeretlen időpontban, de még a középkor folyamán nagy valószínűséggel a 15–16. század fordulóján egy hosszú, téglalap alaprajzú, 12×5 m-es belméretű egyetlen, osztatlan teret magába foglaló, ismeretlen funkciót betöltő (talán iskola) kőépületet ragasztottak. A terrazzo burkolatú épület pusztulása leg-

korábban a 17. században, a sekrestye lebontásakor következett be. A templomot a 16. sz. első éveiben késő gótikus stílusban átalakították. Ekkor keletkeztek a hajó nagy, mérműves ablakai. A 17. század végén a Ny-i homlokzat elé vastkos kőtornyot építettek, melynek felső szintje eredetileg fából készült. A toronyba kívülről nem, csak a hajó felől lehetett bejutni. A torony építésekor emelték ki eredeti helyükről a Ny-i kapu elemeit, és rakták azokat ismét össze (rosszul) a Ny-i hajófal belső oldalán. A torony Ny-i sarkait utóbb átlós helyzetű támpillérekkel erősítették meg. A hajó déli oldala elé a 18. században előcsarnokot emeltek. Ennek építőanyaga is törtkő. A 20. század elején a torony felső szintje leégett, újjáépítése 1928-ban már szilárd anyagból történt. Talán ekkor keletkeztek a torony Ny-i sarkainak támpillérei is. Az 1970-es években mind a hajó, mind pedig a szentély fala törtkőből épült, de téglákat és igen sok vasbetont is tartalmazó pillérekkel „erősítették meg”. A hatalmas súlyú, kellően le nem alapozott pillérek a remélttel ellentétes hatást váltottak ki: megsüllyedésük következtében meghúzták azokat a falszakaszokat, amelyekbe bekötötték őket. Az egyetlen eredeti „támpillér” a hajó ÉK-i sarkán áll, ez azonban valószínűleg a sekrestye Ny-i falának meghagyott darabja. Az utolsó tatarozások során a korábbi vakolat- és meszeléskéteket maradéktalanul eltávolították, a homlokzatokra rabicháló és vastag, cementes vakolat került. A szentély részleteiben most feltárt ablakának kőkeretén többszörös fehér meszelés nyomait figyeltük meg.

SIMON ZOLTÁN

328. Sajószöged, geodéziai torony

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ó, B, Á, Kk, Kú

A 35. sz. főút déli útpadkájának Nagycsécs és Sajószöged közötti szélesítése során 2004. szeptember 3-án a munkagép embercsontokat forgatott ki a 12+000–12+100 km-szelvények között. 2004. szeptember 6. és október 5. között mentő feltárást folytattunk. Ennek során 76 temetkezést tártunk fel. A sírok mind keleteltek voltak, a feltárt terület középső részében jellemző volt a szuperpozíció, a középtől kifelé haladva, a széleken ez már nem fordult elő. A terület két legszélső sírjától Ny-ra és K-re néhány méterre mindkét oldalon egy-egy kb. 50 cm vastag, a sírokkal azonos mélységű árok nyomát találtuk, feltehetőleg a temető árka volt. Az árkon kívül nem voltak temetkezések. A központi részben a csontvázak kisebb hányadának volt bronz ruhadísze, övverete, ruhakapcsa. Előkerült négy övpálca is, valamint néhány sírból gyöngynyaklánc, valamint bronz huzalnyaklánc. Két pénzermét találtunk, de másodlagos helyzetben, betöltésből: egy Károly Róbert, illetve egy Zsigmond ezüstdenárt. Ezek feltehetőleg 14–15. századi sírok jelenlétére is utalnak, azonban az eredeti helyzetben megtalált ruhadíszek, övdíszek, pitykegombok sírjai 17. századi eredetűek lehetnek. A feltárt temetőrészt K-i szélén, az árok közelében a többi temetkezéshez képest igen mélyre ásták a sírokat.